

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

D.R.Kapizova, I.I.Zokirov Mevali bog'lar koksidlari entomofaglarining sistematik tahlili (Sharqiy Farg'ona hududi misolida)	101
R.N.Mo'minova Qoradaryo havzasi yuksak suv o'simliklarining bioekologik xususiyatlari.....	106
S.D.Dadaev, D.A.Paluaniazova О фаунистических и экологических особенностях гельминтов мелкого рогатого скота Каракалпакстана	110
S.B.Orifov, F.R.Xolboyev Hind chumchug'i- <i>Passer indicus</i> ning O'zbekistonda ko'payish xususiyatlari va ahamiyati	116
N.K.Devonova, G.S.Mirzayeva, B.E.Soyibnazarov, Sh.E.Tursunboyeva Surxon davlat qo'riqxonasining tangachaqanotli hasharotlari (insecta: lepidoptera)	121
M.A.Axmadjonova Farg'ona vodiysida tarqalgan <i>Sitona</i> Germar, 1817 avlodi (Coleoptera: Curculionidae)ga mansub turlarning bioekologik xususiyatlari.....	127
V.A.Karimov, M.Nazarov Jadal texnologiyada arpa yetishtirish	133

GEOGRAFIYA

Y.I.Ahmadaliyev, X.A.Abduvaliyev Aholi zichligini aniqlashda yer sig'imi uslubidan foydalanish	142
I.O.Sulaymonov O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning ayrim jihatlarini	146
Q.S.Yarashev, A.I.Xayitbayev Xorazm viloyati voha landshaftlarining shakllanishi va rivojlanishi	150
I.Aripov, R.Mariya Sirdaryo viloyatida sho'rlangan hududlarni melioratsiyalashtirish samaradorligining iqtisodiy baholanishi	154
A.U.Usmonov, A.K.Ergashev Shahar aholi manzilgohlari shakllanishi va rivojlanishining nazariy asoslari (Vobkent tumani misolida)	161
O.N.Xakimov Kollektor geotizimlaridagi relyefning havzaviy strukturasi	166
O.N.Xakimov Yer yuzasini kartografik ideallashtirish va uning relyef strukturasi tadqiq qilishdagi o'rni.....	178

ILMIY AXBOROT

Y.E.Altiboyev Tarixiy manbalarda keltirilgan Qashqadaryo daryosi to'g'risidagi ma'lumotlar tahlili	190
A.A.Akramov Oliy ta'lim tizimida ekologik o'quvni modernizatsiyalashgan didaktik ta'minotini takomillashtirish modeli.....	195
M.J.Urinov Kambag'allikning sivilizatsion ko'chish dinamikasi va uning o'ziga xos xususiyatlariga falsafiy tavsif	199
B.F.Abdishukurov Markaziy Osiyodagi hududiy-chegaraviy muammolar (1924-yildan keyingi voqealar xususida).....	203
A.M.To'rayev Talabalarda tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish asosida kasbiy takomillashtirish	207
Sh.M.Kadirov Talabalarda tarixiy voqelikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish	210

UO'K: 378.014.15

**TALABALARDA TARIXIY VOQELIKKA NISBATAN ANALOGIK XULOSA CHIQARISH
KO'NIKMLARINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH****ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ У СТУДЕНТОВ
УМЕНИЙ ДЕЛАТЬ АНАЛОГИЧНЫЕ ВЫВОДЫ ПРИМЕНИТЕЛЬНО К ИСТОРИЧЕСКОЙ
ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ****USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN DEVELOPING STUDENTS' SKILLS OF
ANALOGICAL CONCLUSIONS IN RELATION TO HISTORICAL REALITY**

Kadirov Shoxruxbek Musajon o'g'li
Farg'ona davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada talabalarda tarixiy voqelikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, talabalarda tarixiy voqelikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi o'rganilgan. Shuningdek, talabalarda tarixiy voqelikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish tahlil qilingan.

Аннотация

В данной статье изучаются теоретико-методологические основы развития у студентов умений делать аналогичные выводы применительно к исторической действительности, методика формирования у студентов умений делать аналогичные выводы применительно к исторической действительности. Также анализируются использование педагогических технологий в развитии у студентов умений делать аналогичные выводы применительно к исторической действительности.

Abstract

In this article, theoretical-methodological foundations of students' development of analogical conclusion skills in relation to historical reality, methodology of students' development of analogical conclusion skills in relation to historical reality are studied. Also, the use of pedagogical technologies in the development of students' skills of making analogical conclusions in relation to historical reality was analyzed.

Kalit so'zlar: tarixiy voqelik, analogik xulosa, ko'nikma, pedagogik jarayon, kasbiy-pedagogik faoliyat, integrativ, korporativ, milliy, tarixiy, texnologik, kompetensiya, innovatsion model, texnologik tizim.

Ключевые слова: историческая реальность, аналогичный вывод, умение, педагогический процесс, профессионально-педагогическая деятельность, интегративный, корпоративный, национальный, исторический, технологический, компетентность, инновационная модель, технологическая система.

Key words: historical reality, analogical conclusion, skill, pedagogical process, professional-pedagogical activity, integrative, corporate, national, historical, technological, competence, innovative model, technological system.

KIRISH

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalar, innovatsiyalar va interfaol usullardan foydalanish, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tatbiq qilish, ko'proq talabalarni mustaqil ishlashga undash, ilg'or tajribalardan saboq berishning turli yo'llaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Yana bir jihati muhimki, oliy ta'lim muassalarida ta'lim olayotgan talabalarning kasb-hunarga moyilligi, layoqatlari, bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning tanlagan yo'nalishlari bo'yicha bir yoki bir necha zamonaviy kasb egallashlari uchun maxsus fanlarni o'qitishni samarali tashkil qilishni ta'minlash lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tarixiy voqelikka doir bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, tarixiy ong va xotirani rivojlantirish, tarixiy tafakkurni yuksaltirishga doir ilmiy-tadqiqot ishlari J.Anderson, D.Blazar,

ILMIY AXBOROT

S.A.Henry, K.Halbert, Helen Timperley, Aaron Wilson, Heather Barrar, L.N.Aleksashina, V.V.Barabanov, P.A.Baranov, L.S.Baxmutova, O.Y.Strelova, M.V.Korotkova, M.T.Studenikin, N.N.Lazukova, Y.M.Persanova, E.Yusupov, J.Tulenov, A.Begmatov, N.Jo'rayev, A.Choriyev, O.G'aybullayev, G.Tulenova, E.G'oziyev, V.Karimova, R.Sunnatova, N.Safayev, Z.Nishonova, B.X.Xodjayev, O.G'.Davlatov, A.F.Ismailov, D.Sharipova, O.Musurmonova, M.Quronov, S.Nishonova, U.Mahkamov, E.Turdiqulov, R.Safarova, B.Adizov, A.Choriyev, Sh.Mardonov, D.Ro'ziyeva, N.Egamberdiyeva, Sh.Shodmonova, Sh.Sharipov, O.Jamoldinovalarning ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan.

NATIJARLAR VA MUHOKAMA

Zamonaviy sharoitda ta'lim jarayonining barcha imkoniyatlariga ko'ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va unda mustaqil, tanqidiy va tahliliy, ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatlarini takomillashtirishga yo'naltirilishi talab qilinmoqda. Buning uchun yuksak malakali mutaxassislarining iste'molchilar talablariga qarab tayyorlanishi, talabalarni tanlagan ixtisosliklari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarining shakllantirilishida mustaqil ravishda bilim olishga va amaliy faoliyatga o'rgatilishini ta'minlanishi kerak.

Talabalarda tarixiy voqeikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishning dolzarbligi hozirgi kunda ancha yuqori bo'lib, u quyidagi jihatlar bilan izohlanadi.

Birinchidan, jahonda va mamlakatimizda ro'y berayotgan o'zgarishlar, bugungi kunning siyosiy voqeligi hamda kundalik turmush ehtiyojlari jamoatchilikning tarixga bo'lgan qiziqishini pasaytirmadi, aksincha, o'tmishni yanada keskinroq idrok etishga olib keldi. Bu qonuniy jarayon, chunki yangi o'zgarishlar davri o'tmishni yuzaki o'rganish bilan cheklana olmaydi. U barcha davrlar hamda jarayonlarni har tomonlama chuqur anglashni talab qiladi. Chunki o'tganlarini xotiralamaydigan xalqning ertasi yorug' bo'lmaydi. Agar millat o'zining kelajagini porloq ko'rmoqchi bo'lsa, uning xotirasi uyg'og' bo'lmog'i shart. Boisi, har qanday xalq va millat kechagi hayotidan, o'zi bosib o'tgan og'ir va mashaqqatli kunlardan, tarix sinovlaridan zarur xulosa va saboqlar chiqarmog'i zarur. Shu bois "davlatimiz, millatimizning haqqoniy ilmiy tarixini yaratish keng jamoatchiligimiz uchun g'oyat muhim va dolzarb masalaga aylandi.

Ikkinchidan, xalqlar hayotidagi burilish pallalari, urushlar va inqiloblar, iqtisodiy yuksalishdan depressiya va tanazzulga o'tish, jamiyat hayotidagi tub o'zgarishlar doimo tarixga qiziqishni kuchaytirgan. O'zbekiston rivojlanishining yangi bosqichi keyingi rivojlanish yo'llarini tanlash, demakki, bosib o'tilgan yo'lni baholashning ham, istiqbolga mo'ljallangan dasturlarni ishlab chiqishning ham usullari, shakllari, tamoyillari bilan bog'liq masalalarni kun tartibiga qo'ydi. Bunday savollarning javobi har qanday jamiyatni har bir yangi avlod siymosida mavjud ahvolga olib keluvchi sabablarni qayta anglashga undaydi.

Uchinchidan, bugungi paytda o'tmishga qiziqish, undan hozirgi kun uchun javob topishga intilish hamda kelajakni oldindan ko'rish uchun rivojlanishning biron-bir yo'lini tanlash umumiy tus olmoqda. Chunki o'tmish, bugun va kelajakni uzviy aloqadorlikda anglash to'g'ri ijtimoiy qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

To'rtinchidan, hayotda amalga oshirilayotgan barcha o'zgarishlar xalqning mentalitetini, uning tarixiy-analitik tafakkurini, bilim va ko'nikmalarini, tarixiy va milliy xususiyatlarini, an'analari hamda urf-odatlarini yanada to'liq hisobga olish, uning o'z o'tmishini, iste'dodli O'zbekiston xalqi tomonidan ko'p asrlik boy tarixi davomida to'plangan barcha go'zal narsalarni teran bilishidan kelib chiqadi.

Beshinchidan, buyuk ajdodlari merosidan xabardor bo'lish yosh avlodda nafaqat o'z tarixi bilan faxrlanish tuyg'usi, balki unga munosib bo'lish, undan o'rnak olish ma'suliyatini ham shakllantiradi. O'zbekistonda yoshlar kelajak vorislari sifatida katta ijtimoiy – demografik qatlamni tashkil etadi. Vatanimiz kelajagi ko'p jihatdan mana shu yosh avlodning ma'naviy dunyosini shakllantirish masalalarining qanchalik samarali hal etilishiga bog'liq.

Talabalarda tarixiy voqeikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda juda samrali bo'lgan 8 ta pedagogik talab mavjud. Ularga:

1. Talabaga informatsiyani kiritib qo'yish kerak bo'lgan obyekt (idish) sifatida emas, balki shaxs (subyekt) sifatida, ya'ni shakllangan, o'z fikr va mulohazalariga, e'tiqodi, qarashlari, intilishlari, irodasi, xarakteriga ega bo'lgan subyekt sifatida qarash. Mazkur talab o'qituvchi o'z qarashlarini talabaning o'zida mustaqil shakllanib bo'lgan dunyoqarashning o'rniga, uni yo'q deb

hisoblab yoki o'chirib tashlab emas, balki uning uchun qadri bo'lgan qarashlar va ta'limotlar bilan muvofiqlashuvini nazarda tutib, unga payvand qilish tarzida ish yuritishini taqozo etadi.

2. Bu bor sharoitdan iloji boricha yaxshi foydalanishga harakat qilish talabidir.

3. Pedagogning talaba bilan baham ko'rmoqchi bo'lgan bilimlari uning o'ziga yaxshi tushunarli va ma'qul kelgan bo'lishi, bir so'z bilan aytganda uning o'zidan kelib chiqadigan bo'lishi zarur.

4. Pedagogning o'zi ham qandaydir yot informatsiyani talabaga uzatuvchi oddiy bir avtomat (radio, kompyuter, teleekran va h.k.) emas, balki o'zi o'tadigan dars mavzulari bo'yicha o'z fikr va qarashlariga ega bo'lgan, o'z g'oya va maqsadlarini mustaqil shakllantirish, ifodalay oladigan va analitik tafakkuri kuchli bo'lgan erkin va ijodkor shaxs bo'lishi talabidir.

5. Pedagogning talabalarga bermochi bo'lgan bilim va axboroti ko'pchilikni qiziqtiradigan, jalb etadigan ravishda tashkillanishi kerakligini bildiradi.

6. Pedagog o'z talabalariga dars jarayonida o'zi bilan erkin fikr almashinuv, muloqot qilish uchun imkoniyat yaratishini taqozo etadi. Ya'ni o'qituvchi o'z talabalarining o'ziga savollar bilan erkin murojaat qilishlari, kerak bo'lsa, o'z fikr va mulozazalarini bildirishlari uchun sharoit yaratishi va shunga rag'batlantirishi kerak.

7. Pedagog dars materiallarini talabalarining o'zlashtirishlari uchun tegishli obyektiv va subyektiv sharoitlari mavjudligini hisobga olgan holda tanlashi va tashkillashi maqsadga muvofiq.

8. Pedagog o'ziga talaba ko'zi bilan qaray bilishi, ular orqali o'z nuqsonlarini payqashdan qo'rqmasligi va, kerak bo'lsa, o'zini o'zgartirishi joiz. Buning uchun u har bir talabani shaxs sifatida ko'ra olishi, ularning izzat nafsiga tegmaslika harakat qilishi zarur.

Talabalarda tarixiy voqelikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishning o'ziga xos pedagogik xususiyatlari quyidagilardan iborat: bo'lajak tarix o'qituvchilarining bilim olishiga kompleks yondashuv, ularda mutaxassislik fanlari bilan birga ijtimoiy-falsafiy bilimlarni shakllantirish, ta'lim jarayonini so'nggi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish; - bo'lajak tarix o'qituvchilarining analogik xulosa chiqarish ko'nimalarini rivojlantiradigan teran va tanqidiy fikrlaydigan, kreativ, obektiv pozitsiyada tura oladigan shaxs sifatida shakllantiruvchi ilmiy muhitni yaratish; - pedagogik jarayonida bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy faoliyatida juda foydali bo'lgan mantiqiy fikrlash va bu asosida shakllanadigan analitik tafakkurni rivojlantirishning innovatsion metodikasini joriy qilish; - bo'lajak tarix o'qituvchilarida jamoa bilan ishlash ko'nikmasini singdirish, davrga, ijtimoiy muhitga moslashuvchanlik, muammoni o'rnida hal qila olish imkoniyatini shakllantirishga oid maxsus bilimlar berish, bu xususiyatlarni shakllantirish zarur;

- bo'lajak tarix o'qituvchilarini tayyorlashda ularda tarixga oid bilimlarni oshirish bilan birga tarixiy tafakkurni ham shakllantirish lozim;

- bo'lajak tarix o'qituvchilarini tayyorlashda nazariy bilimlardan cheklanib, amaliy "keys"lar bilan ishlash metodikasini ishlab chiqish. Shunday ekan, ta'limning bugungi vazifasi esa talabalarni kun sayin oshib borayotgan axborot-ta'lim muhiti sharoitida mustaqil faoliyat ko'rsata olishga, axborot oqimidan ongli analitik fikrlash tarzi orqali oqilona foydalanishga o'rgatishdan iborat.

Ma'lumki, inson ijtimoiy tabiatiga ko'ra o'z turmush tarzini o'zi yo'lga qo'yadi, o'zini o'zi boshqaradi. O'z xayollari, orzu-umidlari va maqsadlarini ro'yobga chiqarish jarayoni orqali mavhum holatlarni real voqelikka aylantira oladi, ularni manfaat orqali moddiylashtira oladi va foydalanadi. Yaxshilik va yomonlik, saxiylik va baxillik, ko'ngilchanlik va bemehrlilik, muhabbat va nafrat uning butun ma'naviy-ruhiy qadriyatini belgilaydi.

Bo'lajak tarix o'qituvchilari tarixni o'rganish jarayonida ana shu holatlarni boshdan kechiradi, o'zining yaxlit olamini vujudga keltiradi. Shuningdek, talabalar har qanday sharoitda ham tarixni anglashda uning tashkilotchisi va faol ishtirokchisi, boshqacha aytganda subyekt bo'lgan inson qobiliyatini, aql-zakosini, intellektual imkoniyatlarini va umuman olganda insoniy qadriyatlarni bilish, unga xolis baho berish uchun fikrga aylanayotgan qarashlar to'g'ri asoslangan negiz tufayligina shakllanishi mumkinligi haqidagi xulosaga kelishlari lozim. Chunki inson tufayligina tarixiy jarayonlar haqiqiy ma'noda o'zining insonparvarlik mohiyatini, umuminsoniy qadriyatlarini to'liq namoyon etishi mumkin.

XULOSA

Ta'lim sifatiga zamonaviy yondashuvning tahlillari shuni ko'rsatmoqdaki, bo'lajak tarix o'qituvchilarini bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish va hayot tajribasidan foydalangan holda kundalik turmushda uchraydigan muammolarni hal eta olish, ma'lumotlar bazasini yarata olish, asosiylarini tanlay olish va ularni tahlil qila bilish samarali omillardan hisoblanadi. Ushbu holat bo'lajak o'qituvchilarni ijodiy faolligini oshiradi, informatsion-analitik kompetentligini rivojlanishiga asos yaratadi, bu esa talabalarni o'z kasb yo'nalishini tanlashlarida o'ta muhimdir.

Xulosa qilganda, talabalarda tarixiy voqelikka nisbatan analogik xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga turli omillar ta'sir ko'rsatadi va ularni umumiy holatda oliy ta'limda tizimlashtirish, bu jarayonga qaratilgan innovatsion pedagogik jarayonni yaratish zarur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Брюшинкин В.Н. Практический курс логики для гуманитариев. Учебное пособие. - М.: Новая школа, 1996. - 320 с.
2. Гетманова А.Д. Логика: учебник для педагогических учебных заведений. - М.: Новая школа, 1995. - С. 7.
3. Ғозиев Э. Таълим жараёнида ўқувчилар тафаккурининг ўсиши. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – 96 б.
4. Искендеров Ж.С. Педагогика коллежи ўқувчиларида характернинг интеллектуал ва иродавий хусусиятларини шакллантириш: Псих. фан. ном. ...дисс. – Т., 2009. –Б. 37.
5. Йўлдошев С., Усмонов М., Каримов Р. Янги ва энг янги давр Ғарбий Европа фалсафаси. – Т.: Шарқ, 2002. –Б. 83-84.
6. Маврулов А. Маънавий баркамол инсон тарбияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. –Б. 34.
7. Подгорецкая Н.А. Изучение приемов логического мышления у взрослых. - М.: Изд-во МГУ, 1980. - 150 с.
8. Пospelов Н.Н., Пospelов И.Н. Формирование мыслительных операций у старшеклассников. - М.: Педагогика, 1989. -152 с
9. Фалсафа фанини ўқитиш методикаси. –Тошкент.: Ўзбекистон. 2001. –Б. 78.
10. Рахимов Б.Х. Талаба-ёшларни илмий-тадқиқот ишларига йўналтиришнинг ижтимоий-педагогик асослари. Пед.ф.д.дисс.Т.: 2009. -Б. 90.